

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע פסח תשע"ט

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

פרץ או זרח? עוד קצת על בחירות. חלק ב'

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

אפילו מנהיגותו של יהושע בן נון, הייתה זקוקה לחיזוק, כך הסברנו בדברינו [לפרשת מצורע תשע"ט](#). נדון עתה בשאלה זו מהיבט אחר.

עם מעבר הירדן, בני ישראל מלו עצמם והקריבו קרבן פסח. לאחר כן, התחיל המבצע הצבאי הראשון - כיבוש יריחו. היה זה גם מבחן ראשון למנהיגותו של יהושע בן נון. יהושע זכה לסייעתא דשמיא עצומה, גם בעניין ה"מרגלים חרש" ששלח וגם בכיבוש העיר והפלת חומותיה בדרך נס. ביום השביעי למצור, לפני ההתקפה הסופית, הכריז יהושע בן נון:

"והייתה העיר חרם היא וכל אשר בה ליקוק... ורק אתם שמרו מן החרם פן תחרימו וילקחתם מן החרם ושמתם את מחנה ישראל לחרם ועכרתם אותו... וירע העם ויתקעו בשפרות ויהי כשמע העם את קול השופר ויריעו העם תרועה גדולה ותפל החומה תחתיק ויעל העם העירה איש נגדו וילכדו את העיר: ויחרימו את כל אשר בעיר מאיש ועד אשה מנער ועד זקן ועד שור ושה וקמור לפי חרב... וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני יקוק אשר יקום ויבנה את העיר הזאת את יריחו בכרו ויסדנה ובצעירו יציב דלתיה" (יהושע ו' יז-כו).

גם לחרם וגם לשבועה הייתה התנגדות. הראשונה מתוארת בכתוב כך:

"וימעלו בני ישראל מעל בחרם ויקח עכן בן פרמי בן זבדי בן זרח למטה יהודה מן החרם ויחר אף יקוק בבני ישראל" (שם ז' א).

השניה באה לידי ביטוי מאות שנים מאוחר יותר, כאשר חיאל בית האלי בנה את יריחו, למרות המחיר הנורא ששילם (עיינו מלכים א ט"ז לד).

לחז"ל היה ברור שמדובר היה בהתרסה כלפי יהושע ומו"ר משה רבנו (עיינו סנהדרין קיג ע"א).

ננסה לעיין בפסוק המתאר את ההתנגדות לחרם. למרות שרק איש אחד מעל בחרם - עכן, הכתוב תולה את האשמה ברבים וימעלו בני ישראל מעל בחרם. גם כאשר יהושע שאל את הקב"ה: מדוע נכשלה המערכה על כיבוש העיר? ענה לו הקב"ה: "הקטא ישראל וגם עברו את בריתי אשר צויתי אותם וגם לקחו מן החרם וגם גנבו וגם פתשו וגם שמו בכליהם" (שם יא). הכתוב תולה את העוון ברבים. חז"ל, הראשונים והאחרונים ניסו לתרץ את הקושי בדרכים רבות, (עיינו סנהדרין מד ע"א ובמפרשים על הפסוקים ועל הסוגיא שם). בהמשך הפסוק, מגלה לנו הכתוב מי המועל ומיחס אותו עד לזרח, מי שהיה אמור להיות בכורו של יהודה מתמר: ויקח עכן בן פרמי בן זבדי בן זרח למטה יהודה.

ננסה בענווה להציע את הכיוון הבא: מעשהו של עכן מביא לידי ביטוי, שתי מחלוקות פוליטיות על ההנהגה.

המחלוקת הראשונה היא בין בני יהודה לבני יוסף. הבחירה ביהושע בן נון היא המשך ההכרעה, של סוף ספר בראשית, לטובת יוסף. יהושע הוא מבני בניו של אפרים, ממשיכו של יוסף.

בני יהודה טענו, ההנהגה מגיעה לנו או לפחות גם לנו, כמו שהבטיח יעקב אבינו, בברכתו ליהודה.

גם בתוך שבט יהודה הייתה מחלוקת. לנו ברור היום כי פרץ הוא שזכה להביא לידי ביטוי מעשי את ברכת המלכות ליהודה באמצעות צאצאיו. הטענה של בני זרח הייתה, פרץ "נדחף בתור", ההנהגה מגיעה לנו. לקיחת השלל בידי עכן לא הייתה מעשה שבא לבטא נהנתנות אישית, היא באה לבטא תביעת מלכות של בני יהודה וצאצאיו זרח "מלך נוטל שלל בראשי". נוכיח זאת מדברי רש"י. לאחר שעכן עלה בגורל והודה הכתוב מוסר לנו: "וישלה יהושע מלאכים וירצו האהלה והנה שמונה באהלו והפסוף תחתיק" (שם כב). צריך לבאר, מדוע שליחו של יהושע היו צריכים לרוץ? עונה על כך רש"י: "וירצו האהלה - שלא יקדימו שבט יהודה ויטלוה משם להכחיש את הגורל". אם עכן היה בסה"כ נהנתן, מדוע שבני שבטו יתמכו בו? מוכח כי למעשיו של עכן הייתה תמיכה ציבורית שמשמעותה, ההנהגה מגיעה לבן שבט יהודה צאצא של זרח, מי שהיה אמור להוות אבי השושלת המלכותית, כבכורו של יהודה מתמר.

בימים הקרובים, בע"ה, נסב לשולחן הסדר, נתאחד עם כל עם ישראל בצורך לשמור ולהודות על הנס - המתנה הגדולה שקיבלנו מהקב"ה - מדינת ישראל, ונזכור כי דורנו זוכה לראות יותר נסים מאשר דור יציאת מצרים.

<p>לעיין ר' אליהו כרמל ז"ל נלביע ח' באייר תשע"ו</p>	<p>לעיין הרב ישראל רוזן זצ"ל נלביע י"ג בחשוון תשע"ח</p>	<p>לעיין ר' מאיר ז"ל בן יחזקאל שרגא ברכפלד</p>	<p>לעיין מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלביע י' בתמוז תשע"ד</p>	<p>לעיין הרב אשר וסרטייל ז"ל נלביע ט' בכסלו תשס"ט</p>
<p>לעיין הרב שלמה מרזל זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י' באייר תשע"א</p>	<p>לעיין הרב ראובן אברמן זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע ט' בתשרי תשע"ו</p>	<p>לעיין דוד צבי טרשנסקי ז"ל בנם של יצחק ונעמי הי"ו נלביע כ"ח באייר</p>	<p>לעיין גב' אסתר שמש ע"ה נלביע כ' באב תשע"ז</p>	<p>לעיין מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד</p>

לעיין הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

הלכה פסוקה

תקצירים מתוך פסקי דין - רשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא, חוקר במכון משפט והלכה בישראל.

תביעה להשבת כספים ממשרד שידוכים

'ארץ חמדה גזית' רמת גן / חשוון תשע"ז / תיק 76074

דיינים: הרב אהרון כץ

המקרה בקצרה:

התובעים הם הורים לבת רווקה, והנתבעת היא משרד שידוכים. התובעים שכרו את שירותי הנתבעת תמורת 7080 ₪ כדי שהנתבעת תציע שידוכים לבתם לאחר שהתובעים הגדירו את מאפייני המועמדים המתאימים. הנתבעת הציעה כ-4 הצעות, שחלקן לא ענו על דרישות הבנות כפי שפרטו התובעים, וחלקן נדחו על ידי התובעים. לאחר מכן הגיעו הצעות נוספות שנדחו על ידי המועמדים שהנתבעת הציעה, ועוד כמה הצעות שנדחו על ידי התובעים.

לאחר כמה חודשים התובעים שלחו מכתב לנתבעת ובו הם דרשו לבטל את העסקה ולהשיב את הכסף. לאחר כחודש התובע הגיע למשרדי הנתבעת לדרוש את הכסף, אולם, במהלך הפגישה התובע השתכנע לרשום את בתו לשירות מיוחד (VIP) שבו הנתבעת מציעה גם מועמדים מחו"ל. התובע שילם באותו מעמד סך 2,100 ₪ נוספים. לאחר כשבועיים התובע ביקש שוב לבטל את השירות ולקבל את כספו חזרה, והוא פנה גם לחברת האשראי שסירבה לבטל את העסקה.

לטענת התובעים הם זכאים לקבל את כספם בחזרה משום שהמועמדים לא היו מתאימים, והמידע שניתן להם על המועמדים על ידי הטלפניות של הנתבעת היה דל. כמו כן הם לא קיבלו כל יעוץ והכוונה מהנתבעת, ולא הצליחו ליצור עם נציגיה קשר כלל. הם טענו שהם חתמו על חוזה דרקוני, משום שהחוזה הוא כללי מאוד, ונאמר בחוזה שהם לא זכאים לקבל את כספם בכל מצב, דבר שלא נאמר בשיחה בעל פה. לעומת זאת, לטענת הנתבעת ניתן לתובעים שירות מלא וראוי, והתובעים חתמו על החוזה לאחר קריאתו וידעו שהכסף לא יוחזר בכל מצב.

פסק הדין: הנתבעת תחזיר לתובעת 2,350 ₪.

נימוקים בקצרה:

א. מעמדו של הסעיף הפוטר את הנתבעת מהשבת התשלומים בכל מצב

אמנם בחוזה נאמר שהמשלם לא יוכל לדרוש את התשלום בכל מצב אולם, לא ניתן לקבל סעיף זה כפשוטו. כפי שניתן לראות בפסק דין ארץ חמדה גזית 73064 ברור שיש לנתבעת חובה לבצע עבודה תמורת התשלום, ואם העבודה לא בוצעה עליה להחזיר את הכסף.

ב. האם הנתבעת עמדה בהתחייבותה בהסכם הראשון?

בחוזה נכתב שהנתבעת לא מתחייבת לתוצאות (חתונה), סעיף זה הוא סעיף הגיוני, משום ששדכן אינו יכול ליצור זוגיות ללא רצונם של בני הזוג, ומשום שלא תמיד בן הזוג שנבחר לבסוף הוא "נסיך החלומות" כפי שהבחורה ציפתה שיהיה. אף אם היו לתובעים דרישות מסוימות, ברור שלא ניתן למצוא מועמדים שעונים על כל הדרישות. ולכן יש לפרש את החוזה בין הצדדים כך שהנתבעת תציע מועמדים שעונים על רוב המאפיינים שביקשו התובעים. לעומת זאת, התובעים פסלו מועמדים גם אם רק בפרמטר אחד הוא לא היה מתאים לדרישות שלהם. ולכן יש לקבל את טענת הנתבעת שהיא עמדה בהתחייבותה בהסכם הראשון.

ג. הטענה לגבי גובה התשלומים שגבתה הנתבעת

התובע טען שהסכום ששילם היה מופרז. בשולחן ערוך (ח"מ רסד, ז) נפסק שאדם שהבטיח לשדכן שכר מופרז אינו חייב לשלם לו אלא את שכרו הראוי לו. אלא שבמקרה שלנו יש לפטור את הנתבעת מכמה סיבות: א. בשו"ע (שם, ח) כתב שאם הכסף כבר שולם, לא ניתן לתבוע את השבתו, משום שהתשלום מהווה הסכמה לשכר גבוה. ב. הש"ך (שם) קבע שבמקום שאין לשדכנות שכר קצוב יש לשלם מה שהובטח. ג. קצות החושן (שם, ס"ק ג) כתב שאם יש לשדכן קצת הפסד מגלגלים על המזמין את כל התשלום שהבטיח. ד. אין מחיר קבוע לשדכנות, וכל שדכן נוטל כראות עיניו, כך שלא שייכת כאן טענת אונאה, או מחיר מופרז.

ד. האם הנתבעת עמדה בהתחייבותה לשירות מיוחד

הנתבעת התחייבה לספק לתובע שירות שידוכים מיוחד, כאשר הכוונה למועמדים מחו"ל, ולא נחתם על כך הסכם. אולם, למעשה כלל לא ניתן שירות התואם את התחייבות. לכן בעניין זה הנתבעת לא עמדה בהתחייבותה כלפי התובעים. כמו כן הסיכום בנוגע לשירות זה נעשה בעל פה, במקרה זה כיון שהשירות לא סופק יש להשיב את הסכום ששולם. כפי שנאמר לעיל גם חתימה על חוזה שלפיו לא יוחזרו כספים אינה מחייבת אם לא ניתן שירות כלל. לכן על הנתבעת להשיב את הסכום ששולם על שירות זה.

למעבר לפסק הדין המלא

<p>לע"נ מרים ריגלר ע"ה רעייתו של ד"ר מיכאל ריגלר הי"ו נלבי"ע אייר תשע"ח</p>	<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
---	---	---	---

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

אֶרֶץ אֶגְדָּה

הרב מרדכי הוכמן

מדוע התקדשו בכורות?

מכת בכורות היא נקודת המפנה שבין שעבוד מצרים לבין הגאולה. משה רבנו הצטווה להודיע על מרכזיות המכה הזו כבר במפגש הראשון שלו עם פרעה: 'וְאָמַרְתָּ אֵל פְּרַעֲהוּ, כֹּה אָמַר ד' בְּנֵי בְכָרֵי יִשְׂרָאֵל: וְאָמַר אֶלְיָךְ שְׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיַעֲבֹדְנִי וְתִמְאָן לְשַׁלְּחוֹ, הֲנֵה אֲנֹכִי הָרַג אֶת בְּנֵךְ בְּכָרְךָ: '. עם ישראל הצטווה לזכור לדורי דורות את החסד שד' עשה עימם בזמן במכת בכורות - שהציל את בנייהם הבכורים ואת בכורות בהמתם. אולם, מדוע היתה קיימת סכנה לבכורות ישראל?! הקב"ה בא להציל את עם ישראל, ומדוע שירצה להרוג את בכורות ישראל?! ובכלל, החטא אינו מצוי בבעלי החיים; ומדוע שהקב"ה ירצה להמית גם את בכורות בהמתם של ישראל?!

חז"ל מגלים שהחטא טמון בבריאה עוד מתחילתה. רש"י (בראשית א, יא) כותב שהארץ נצטוותה להוציא עץ שיהא טעם העץ כטעם הפרי, אולם הארץ רצתה להדגיש את צד העצמיות שלה, והיא מרדה בציווי הבורא; והטעם ניתן רק בפרי - והעץ נותר חסר טעם. הפרי הבכור, הפרי הראשון שיצא לעולם, הורתו היתה בחטא המרדנות של הארץ. חטא המרדנות הקדום השתלשל והתגלגל בבריאה כולה, והוא היה מצוי וחבוי בבכורי הפירות ובבכורות בעלי החיים ובבכורות האדם. חטא המרדנות היה טמון הן בבכורות ישראל והן בבכורות מצרים, והן בבכורות בהמותיהם.

ההבדל שבין בכורות ישראל לבין בכורות מצרים

אולם למרות שחטא המרדנות היה טמון הן בבכורות מצרים והן בבכורות ישראל, היה הבדל חשוב מאוד בינם. ניתן לבאר את ההבדל הזה לפי דברי הצדיק הירושלמי הרב אשר פריינד זצוק"ל (גליון החברותא, 334): "גם הצדיק וגם הרשע בשעת הנסיון יש להם השתוקקות לרע, ושניהם מוכרחים לטעום ממנו. גם הצדיק. כי הצדיק שלא עובר את כל הגיהנום שבעולם אינו נקרא צדיק. ובאם לא יטעום מן הרע לא יוכל להוציא את הרשע. רק הצדיק טועם ומגיע מזה אל השורש, דהיינו לשלימות הביטול 'מִבְּשָׂרֵי אֶחָזָה אֶ-לוֹהִי' (כלומר, שהוא רואה שאין לו כוח עצמי והוא זועק לקב"ה שיציל אותו). והרשע טועם ורואה כי טוב ונשאר בזה. שניהם נכנסים לאותו פגם, ופוגמים, רק שזה מגיע מזה למציאות הקדושה, וזה למציאות הטבע." ההבדל החשוב הזה הוא שגרם להבדל שבין בכורות ישראל שהתקדשו לבין בכורות מצרים שמתו.

ישראל קדושים

הבריאה כולה חיכתה ל'ליל שְׁמַרְיָם' הזה, הלילה שד' ייתן לה אפשרות לתקן את חטא המרידה הקדום, החטא של הוצאת הפרי הבכור שלא לפי ציווי הבורא. כאשר ד' התגלה במצרים 'בְּחֲצֵי הַלַּיְלָה' הן בכורות ישראל והן בכורות מצרים התאוו אל המרדנות הרעה, אולם ד' הציל אותם ולא העניש אותם והמתין רגע קצרצר נוסף. הבכורות של המצרים ושל שאר הגויים שהיו מצויים שם במצרים לא ניצלו את הרגע הקצרצר הזה, והעדיפו להישאר בתאוותם הרעה; ולכן ד' העניש אותם והמית את בכורות הגויים ואת בכורות בהמתם. אולם בכורות ישראל ניצלו את הרגע הנוסף הזה, וזעקו אל ד' שיציל אותם מתאוות המרדנות שאינם מסוגלים להתגבר עליה; והקב"ה נענה לזעקתם והציל אותם. ההצלה שנוצרה בזכות הזעקה של בכורות ישראל אל ד', קידשה את בכורות ישראל ואת בכורות בהמתם. אולם לא רק אותם!! ההצלה הזו חידדה את ההבדל בין עם ישראל לבין שאר העמים, והיא זיכתה את עם ישראל כולו להיות 'בְּנֵי בְכָרֵי יִשְׂרָאֵל' - העם הקדוש שיתקן את הבריאה כולה.

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

נְשׂוֹת בְּמִרְאֵה הַבְּזֶק

(מתוך ח"א)

שימוש ברמקול לצורך מצווה בשבת ומועד¹

שאלה

בתקופתנו, רווח השימוש במכשירים מופעלים ע"י חשמל, וע"י שעון המכוון את פעולתם. מפעיל ומפסיק באופן אוטומטי, מבלי צורך להתערב בפעולתם, ע"י מעשי אדם. השימוש במכשירים אוטומטיים, אפשר שימוש בחשמל למאור, לחימום וכיו"ב גם בשבת. כמו כן אפשר שימוש במכשירים הנועדים להעברת קול ומגבירי קול, שהפעלתם אינה כרוכה במנורות למיניהם. ולא, עם הולדת ניצוצות, והולדת אש, הגברתה או החלשתה. המדבר במכשיר הרמקול, משנה בדיבורו את המתח החשמלי שבמכשיר — והוא שפועל להעברת הדיבור והגברתו — באופן שהדברים נשמעים גם באולם גדול, שהדיבור הטבעי של המדבר אינו מגיע לשם. אי שימוש במכשיר הגברת הקול בשבתות, מונע התכנסות במקומות גדולים ונרחבים לשם השמעת דברי תורה. וכן, לעיתים, בבתי כנסת גדולים התפילה של השי"ץ אינה נשמעת. דבר הגורם להרבה מכשולים, כידוע.

יש לעיין על דרך מתן היתר לשימוש במכשיר רמקול בשבתות, לצורך מצווה של תפילה לימוד תורה, כשהמכשיר מכוון מערב שבת, נפתח לשימוש בשבת בצורה אוטומטית, כשהמשתמש בו אינו יכול להפעילו או לשנות בו כלשהו. וכל שימוש במכשיר אינו אלא ע"י דיבור בלבד.

שמתי עיוני בשאלה זאת, ואת אשר עלה בידי הכהה, אני מציע בזה לפני רבותינו תלמידי החכמים, למען יעינינו גם בס, ולמען הוציא הלכה מלובנת.

א. במס' שבת (י"ח, א') מובאת ברייתא ונאמר בה, בין השאר: "אין נותנים חיטין לתוך הריחים של מים (בער"ש) אלא בכדי שיטחנו מבעוד יום". ונחלקו בביאור הלכה זו רבה ורב יוסף. לדעת רב יוסף, ברייתא זו — האוסרת הפעלת הריחים מערב שבת — היא דעת ב"ש, ואינה הלכה. שלדברי ב"ה כל פעולה שמפעיל אותה האדם מערב שבת (כגון העמדת מצודה, פתיחת מים לגינה, שתשקה הגינה במשך השבת, וכל כיו"ב) מותרת. ואין גם הפעלת הריחים יוצאת מכלל זה לאיסור. אולם לדעת רבה, הלכה זו היא לפי ב"ה, והאיסור הוא מפני ששמעת קול. רש"י פירש בזה: "ואוושא מילתא ואיכא זילותא".

ב. לפסק הלכה חלוקים גם הראשונים. יש מהם, הפוסקים להחמיר — כרבה. ויש, הפוסקים להקל, כדעת רב יוסף, שברייתא זו נדחית מהלכה. הדבר משתקף גם בשו"ע. המחבר (סי' רנ"ב, ס"ה) פוסק להיתר, עפ"י דרכו של רב יוסף. והרמ"א מעתיק להלכה לחוש לדעת המחמיר (וכדעת הטור): "ויש אוסרים בריחים, ובכל מקום שיש לחוש להשמעת קול, והכי נהוג, ובמקום פסידא יש להקל. טעם היתר במקום פסידא מבואר במ"א (ס"ק כ"א): "פירוש, כיון דאיכא פלוגתא, מקילין במקום פסידא אבל לרבה בגרמא אפילו במקום פסידא — אסור".

ג. והנה מה שהותר במקום פסידא, נראה שהוא מותר גם במקום מצווה. כמו ביטול ביהמ"ד וכיו"ב. כך יוצא מהסוגיא, מס' ביצה ר"פ משילין (ל"ו, ב'). על מה שנא' שם במשנה "משילין פירות דרך ארובה ביו"ט אבל לא בשבת". נסתפקו בגמרא: "עד כמה. א"ר זירא אמר ר' אסי, ואמרי לה, א"ר אסי א"ר יוחנן, כאותה ששינונו: מפנין ארבע וחמש קופות, של תבן ושל תבואה, מפני האורחים (שזימן לאכול, ואין מקום להסב) ומפני ביטול ביהמ"ד" (שאין לתלמידים מקום לישב — רש"י). ובהמשך הגמרא שם שו"ט, אם צורך מצווה עדיף, וע"כ אין ללמוד ממה שהותר שם, לצורך אורחים וביטול ביהמ"ד, לבין ההיתר של השלת הפירות בגלל הפסד. וכן, יש להסתפק להיפך — שבמקום הפסד יש להקל יותר. וכן אם יש הבדל בין היתר מה שהתירו בשבת, למה שהתירו ביו"ט. גם כאן יש לצדד לכאן ולכאן. ונשאר בתיקו. לפסק הלכה — הרי"ף לא הביא כלל האמור בגמרא, והעתיק המשנה כסתמא.

וכתב הרי"ן בזה: "ונראה, שדעת הרב אלפסי ז"ל, דכיוון דלא איפשיטא נקטינן בה לקולא, משום דאיסורא דרבנן הוא — וספיקא לקולא". וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ה מה' יו"ט. אבל הרי"ז הלוי ז"ל כתב: "דכל מאי דדחינן, ברייתא בעלמא נינהו, ולא דחינן מאי דפשיטא ליה לר' יוחנן, דילפינן יו"ט משבת, משום דחיתא בעלמא. ומשמע דה"ה נמי בתלתא בעיין אחריתי דבעי בגמרא" וכ"ו. ולפי דרך הרי"ז הלוי ז"ל מסתברא, דכיוון דר' יוחנן אמר דיו"ט ושבת בחד מהני דיני, כי הדדי נינהו, ה"ה לאינן, דילפינן יו"ט משבת ושבת מיו"ט.

ובדומה לזה העלה הרא"ש: "עד כמה? א"ר זירא אמר רב אסי, ואמרי לה א"ר אסי אמר ר' יוחנן, כאותה ששינונו: מפנין ד' וה' קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחים ומפני ביטול ביהמ"ד, וכן נראה הלכה. ואע"ג דהש"ס שקיל וטרי, ודלמא לא שרינן הכא כולי האי, או דלמא שרינן הכא טפי, מ"מ הני אמוראי לא מספקא להו, אלא מדמו לה לההיא דהתם. ושבקי ספיקא דסוגיא דגמרא, ואזלינן בתר פשיטותא דהני אמוראי". (ועי"ש עוד בק"נ וביש"ש לביצה שם). העולה מסוגיין ומפסק ההלכה נראה פשוט, דבכל מקום שהותר משום פסידא, הכי נמי הותר במקום מצווה. כגון, לצורך כבוד האורחים וביטול ביהמ"ד. וא"כ, מאחר דדעת המחבר להקל בכל אופן, ואף הרמ"א מסיק, שבמקום פסידא יש להקל, ממילא, גם במקום מצווה יש לנקוט לקולא.

אלא יש לפקפק, דשמא הכרעת הרמ"א להקל במקום פסידא - לסמוך על דעת הפוסקים להיתר — אין זה אלא, בדבר שאירע בדרך אקראי; וכן, גם מה שרצינו ללמוד מזה במקום מצווה, כגון ביטול ביהמ"ד, אין זה אלא כל כה"ג שאינו בדרך קבע. דכיו"ב גם מה שיש להתיר להשיל הפירות מחמת חשש הפסד וכן, פינוי קופות התבואה, לצורך אורחים וביטול ביהמ"ד נראה שהכל, כשקרה מקרה בלתי חזוי מראש, דומיא דאותן דוגמאות שבגמרא בביצה ובשבת. דבפשיטות נראה, דלא הותר לפנות התבואה בשבת, כשה"י יכול לעשות זאת מער"ש. וא"כ י"ל דה"ה הכרעת הרמ"א, בנדון דידן, איננו אלא בכל כה"ג, אבל לא להתיר בדרך קבע, נגד הפוסקים להחמיר. וצריך עיון בזה. ומ"מ קשה לעשות מעשה. לזאת ראוי לעיין בעיקרה דמילתא, אם יש לדמותו להא דריחים, גם לדעת המחמירים שם.

ד. הנה בגמרא נאמר טעם האיסור, "משום השמעת קול". ורש"י פירש כנ"ל: "ואוושא מילתא ואיכא זילותא". כן הועתק בטור (סי' רנ"ב) בתוספת מלים: "דאוושא מילתא טפי, איכא זילותא דשבת".

וכן הוא בט"ז (ס"ק ז') ובב"ח, הלשון שהועתק גם ברמ"א: "ואוושא מילתא, דיאמרו ריחים של פלוני עושה מלאכה בשבת, איכא זילותא דשבתא. והנה כלשון הזו ממש, ברש"י (ביצה כ"ה, א') אמתני דשחטה בשדה ביו"ט ובא להכניסה הביתה, אמרינן דלא יביאנה במוט ובמוטה. פירש"י: "בשני בני אדם. דאוושא מילתא היא ומזלזל ביו"ט". ונראה, שעצם המראה של המשא ע"י כמה אנשים, נושא אופי של "עובדא דחול", וזהו הזלזול שבדבר.

וכן הוא, ממה דמיייתי עלה התם בגמרא, בדומה לזה, דיון על יציאת סומא במקלו, רועה בתרמילו ויציאה בכסא, דהיינו, שטוענים אותם בני אדם, והם יושבים בקתדרא. וכתב ע"ז האיסור רש"י: "דהווי דרך חול, ואיכא זילותא דיו"ט". וכן בשו"ע (סי' של"ג, ב') בענין פינוי קופות התבואה, שלא הותר לחלקם בקופות קטנות, שע"י מרבה בהילוך "ואוושא טפיי". הרי בכל אלה, המובן של "אוושא" הוא, שהרעש והאופי הפומבי, שחורג מהרגילות בשבת ויו"ט, יש בו משום זלזול השבת והיו"ט. נמצא שהאוושא הנגרמת בדרך פעולה זו, הוא הוא, טעם האיסור — דיש בזה זלזול הימים הללו.

וכן נראה מלשון הב"ח שהבאנו: "דיאמרו ריחים של פלוני עושה מלאכה בשבת", שבעצם העובדה שהריחים טוחנות בשבת, כמו בכל הימים, בעוד שמן הראוי להשבית כל מלאכה בשבת, גם אם האדם לא עושה בזה כל מאומה, כדרשת חז"ל: (ילקוט יתרו, רצ"ו) על הכתוב: "ששת ימים תעשה כל מלאכתך": "וכי אפשר לאדם לעשות כל מלאכתו בששת הימים? אלא, שבות כאילו מלאכתך עשויה". וכן י"ל שריחים המקימות רעש גדול, הנשמע היטב בכל הסביבה, יש בה משום הפרעת מנוחת השבת. כן נראה בפשוטו.

ה. ברם, מכמה פוסקים נראה, שמפרשים האיסור מחמת חשד, שהאדם עשה זאת בעצמו בשבת גופא. ולפי"ז הוא הגדר מה שאסרו חכמים מפני מראית העין. ודומה למה שאמרו, מי שנשרו כליו במים דלא ישחטם לנגד העם מפני מראית העין, שלא יחשדוהו שכבסן בשבת (או"ח סי' ש"א מ"ה). כן חזינן מהא דהאגור, העתיקו הרמ"א, או"ח, סימן רנ"ב, שאסור הפעלת הריחים מע"ש, שיפעלו בשבת, ודן בענין שעון משקולות שמצלצל מדי שעה, להשמיע השעה (שדעת מהרי"ו לאיסור, ומדמה זאת לריחים ואילו דעת האגור להתיר). וז"ל הדרכי משה: "דלא דמי לקול הריחים (דהיינו, גם לדעת האוסרים כדעת רבה), כי לשם יחשדו שנתנו החיטים לריחים בשבת. אבל בכלי משקולת, הכל יודעים שרגילים לתקנו בכל יום, על יום שלאחריו". וכן הביא נימוק זה להלכה להתיר, בהגהת הרמ"א בשו"ע (סי' רנ"ב, ה'): "כי הכל יודעין שדרכן להעמיד מאתמול".

1. וכן נראה דנוקט הפמ"ג (סי' ש"ח, א"א, ס"ק ע"ח). שדן במה שכתב ה"פנים מאירות" (חלק ב', סי' קכ"ג) להתיר "למשוך השלשלת בשבת" (לערוך שעון כיס, ע"י מתיחת הקפיץ). ומשווה זאת למיטה רפויה שמותר למותחה, וכן הרכבת כוס של פרקים ואילו לדעת הפמ"ג — לאיסור. והביא מהא, דהרמ"א סי' רנ"ב הנ"ל — שהם גם דברי המחבר עצמו בשו"ע סי' של"ח — וכתב בזה: "משמע, בשבת אסור לערכו ולמשוך השלשלת. ומשמע, איסור תורה. דאם לא כן, אין לדמות לריחיים, יע"ש. ואפשר דלא דמי למיטה רפויה וכדומה, שזה אינו כלי כלל בלא המשיכה, והוי כמכה בפטיש. או מדרבנן אסור, דהוי כמו מודד בשבת. וכו'". ודיוק זה מההשוואה, והדיון על שעון המצלצל לשעות, לדמותו לריחיים, דמשמע שהדיון הוא מצד חשד שעושה זו בשבת, ואז הווי מלאכה דאורייתא. שמוזה שפעולה זו בשבת הווי איסור תורה. (אלא שמתירים. מפני שבשעון חשד זה אינו קיים, וכנ"ל). משמע, שמפרש טעם האוסרים בריחיים, מצד חשש שעושה מלאכה דאורייתא. (אלא, שמסוף דבריו נראה, דלא פסיקא לי"ה הא מילתא, דעריכת השעון ע"י משיכת השלשלת, יש בה משום מלאכה דאורייתא. שכתב שיתכן שאין זה אלא מצד מדידה, שהיא רק איסור דרבנן. דברים אלה תמוהים במקצת. שכל הרואה יראה, שהפנים מאירות בעצמו, דן בעניין מצד איסור דרבנן במדידה. והאריך בזה, להוכיח שאין שייך בכגון דא איסור מדידה, באופן שלדעתו, כנ"ל, אין בזה גם איסור דרבנן).
2. והנה כבר הערנו, שלשון רש"י — וכל אלה שהביאו לשונו — לא נראה שמפרש הוא דאמרו שהכוונה "מפני שמשמיע קול", שהכוונה לחשד מלאכה, אלא, שעצם האוושא מילתא הוא טעם האיסור, שיש בזה זילותא דשבת. ויש גם לעיין, לפי דבריהם, במה העובדא שבריחיים משום השמעת הקול יש בזה גורם לחשד, יותר מאשר העמדת מצודה, או השקאת הגינה וכל כיו"ב שגם הם אינם לפי טיב מלאכתם נעשים בסתר, אלא דווקא במקום גלוי לעיין. ולמה אין שם החשד שעושה זאת בשבת? וצריך לומר דבמקום שאינו מקים רעש גדול, אם אמנם העוברים שם רואים זאת מ"מ אין שייך חשד כי אלה שיראו זאת, יכולים לשאול ויתברר להם שזה נעשה מערב שבת. ומשא"כ ריחיים שרבים הרואים, אמרינן דלא כולם ילכו לברר, ויהיו בהם כאלה שיחשדו שעושה המלאכה בשבת. וצ"ע, דיותר נראה, שהטעם הוא מצד עובדא דחול. שזה שמעשהו בחול כן מעשהו בשבת מטרטר ומרעיש כל הסביבה, גורם להרגשת יום חול, וזהו האיסור. איך שלא יהי', מ"מ נראה ברור, דיש נפ"מ בין שני טעמים הללו. גם אם נאמר דתרווייהו איתנהו. ורש"י שאמר "אוושא מילתא ואיכא זילותא" הם שני טעמים גם יחד. האוושא מילתא — גורם לחשד, והזילותא — שבעצם הרעש דעניין האוושא מילתא שזה דווקא מעורר החשד, שייך גם בשעון המשקולות לדון בו. אם כי אין הרעש גדול כמו בריחיים של מים. מכל מקום, העובר ליד הבית, או הנכנס לבית ושומע הצלצול, ייתכן, שיתעורר בו חשד שהפעילוהו בשבת, (אם לא מטעם שאמר האגור). אך נראה, שהטעם של עובדין דחול — לא שייך בזה כלל. שאין הרעש שמקיים השעון בצלצולו, יכול להחשב בגדר עובדין דחול, וכלשון הטור שכתב בריחיים אוושא מילתא טפי.
- אכן, כאמור, הן באמת הדיון והדעה האוסרת, היא לא מצד העובדין דחול, (דהרי לזה אין מספיק בתשובה שרגילים לעורכו מער"ש, דאם בעצם הצלצול יש משום עובדין דחול, מה בכך שנערך מבעוד יום, כמובן), אלא מצד החשד שעושה כן בשבת עצמה. ונראה, דה"ה גם דיבור דרך רמקול בתוך אולם, יש בו גדר חשש של עובדין דחול, לא יותר משעון המשקולות. שאין זה בגדר "משמיע קול" מצד הרעש שמקים, שיש בריחיים. וכשם שאין בשעון משום עובדין דחול, כן בשימוש ברמקול.
- ח. אלא, שראיתי בס' אגרות משה לגר"מ פיינשטיין (או"ח ח"ג, סי' נ"ח), שעמד בזה, שהמחבר בשו"ע מצא לנכון, גם הוא, להביא ההיתר לעריכת שעון המשקולות, המצלצל בשבת (סי' של"ח, ס"ג). ותמה דלפי מה שפסק המחבר, בס"י רנ"ב, להתיר גם בריחיים, הרי היתר השעון הוא מובן מכל שכן. וכתב לבאר זאת, שבריחיים יש מקום יותר להתיר, ולדחות הסברא דחשד. דכיוון שהרואה, רואה שפועל גם לפני שבת, לא יתעורר אצלו חשד, שהפעילוהו בשבת. משא"כ בשעון, שמצלצל רק לשעות, לא כל הזמן, כי ע"כ, מי שלא שמע אותו לפני כניסת השבת, וישמע צלצולו פתאום בשבת, יעלה חשד בלבו. ע"כ היה צריך להביא ההלכה, שמ"מ זה מותר. דלא יתעורר חשד, כיון שרגילים לערכו מבעוד יום, וכנ"ל. ולפי"ז, הן י"ל דגם דיבור ברמקול בשבת — שגם כאן, התחלת הדיבור בהפעלת הרמקול נעשה בשבת, יכול להעלות חשד שהפעילוהו בשבת.
- ט. אלא, שלעני"ד, רעיון זה, שבשעון יש מקום לחשד, יותר מאשר בריחיים, לא נזכר בשום מקום מהפוסקים ומהיכי תיתי להעלות חילוק מעין זה, בענייני חשדות. שהרי גם בשעון, י"ל, כמו בריחיים, ששומעים אותו מצלצל השעות מבעוד יום, ויום ולילה לא ישבות. ואדרבא, הרי זה יותר תכוף מאשר ריחיים. ועוד, דהחשד איננו דווקא שראשית הפעלת עצם הריחיים נעשה בשבת. אלא, שהוסף בו חיטים, אחרי שנגמרו הראשונים, בשבת עצמה. וזהו, באמת, לשון האגור: "כי לשם יחשדו שנתנו החיטים בשבת". הרי בפירוש, שהחשד הוא באופן זה. ובזה ל"מ כלל לאפוקי מהחשד, כשידעו שהריחיים פעלו גם בערב שבת. ומה שהעיר, דלכאורה לדעת המחבר, למיותר להביא היתר של שעון המצלצל בשבת, לדעתו שפסק להקל גם בריחיים — לא הבנתי. דאטו, אין צורך להביא ההיתר, להוציא מדעת המהרי"ו שאוסר. והרי זו מטרת השולחן ערוך, שיהא הכל "כשולחן הערוך ומוכן לסעודה".
- י. ומעתה, ולאחר כל הנ"ל, נבוא לדיונו בשימוש ברמקול, כשהכל ערוך, ופתיחתו לשם שימוש, וכן סגירתו, נעשית ע"י שעון העושה זאת אוטומטי, מבלי צורך של מעשה אדם. בפרט, כשנעשה בדרך זו, שהמערכת המפעילה ומפסיקה היא נעולה. ואין כל קשר לזה, ליד הרמקול עצמו. דאם לטעם החשד, הרי לאחר השימוש בשעון אוטומטי הוא דבר נפוץ וידוע, אין מקום לחשד. לא פחות מאשר בשעון המשקולות, שבו דיברו הפוסקים. ומטעם זה, הן אנו מתירים השימוש באור הנדלק ונכבה חליפות, אף על פי שאין בו פחות חשש של מראית עין.
- ואם מצד "האוושא מילתא ואיכא זילותא דשבת", הרי הוכח שזה שייך רק בדבר המקים רעש גדול בסביבה. וכלשון הטור בזה "אוושא מילתא טפי" (שכנראה רמז בזה להבדל שיש בין ריחיים לשעון המצלצל, שלא מצא לנכון להזכירו כלל, לפי מה שנוקט כרש"י שאין כאן הטעם מצד חשד, דלבי"ה אינו קיים בזה כלל רק מצד עובדין דחול, וזה שייך רק בריחיים מצד "האוושא טפי"). אכן, הדיון שלנו, בנוי על ההנחה, שבעצם הדיבור אין בו משום לתא דמכה בפטיש וכן משום גזירת משמיע קול בשבת. שכבר נתקבל להיתר השימוש במכונת שמיעה לכבדי שמיעה (ע"י אגרות משה ח"ד סי' פ"ה ובדברי הגרש"ז אויערבך). ולא יצאנו לדון רק מצד האוסרים בריחיים משום שימשמיע קול.
- ובפרט, כשזה נעשה לצורך מצוה, של לימוד תורה ברבים, שלא ניתן לראות בזה שום הפרעה למנוחת השבת, אלא — אדרבא — מתן אפשרות לנצל את יום השבת להקהיל קהילות ברבים ללימוד תורה, וכבר הבאנו בפתח הדברים השיקול הנוסף, שזה שקול למה שהעלה הרמ"א להתיר במקום פסידא.

כל זה כתבתי בעני"ד, ומציע הדברים לפני ציבור תלמידי החכמים תופשי התורה לענות בו לקבוע עמדתם הלכה למעשה.

תגובות מרן הגר"ש ישראלי לשאלות רבנים על המאמר

- א. הועבר אלי מכתבו מיום ... הנה כת"ר קובל שלא נעתי במאמרי על שבהעברת הדיבור דרך הרמקול זרם החשמל מתגבר ונחלש.

אכן, לא נגעתי, שכן אין זה מקום לדיון. החלשת הזרם והגברתו יתכן בו ענין כשהחשמל המפעיל את המכשיר מקורו בחשמל מבחוץ, שאז יתכן עי"ז שינוי בתחנת החשמל המפיקה, ודאי נגרם הגברה או החלשה של זרימת הדלק, והגדלת האש או הקטנתו (אם כי גם זה הוא חשש רחוק במציאות, אך מ"מ הוא חשש) או אולי גם הוצאת ניצוצות עם שינוי המתח, אם כי ג"ז אפילו אולי הי' פ"ר הרי לא נח"ל ממש. אך הן המדובר שלנו כמודגש בהקדמה, הוא בהפעלת המכשיר ע"י סוללה חשמלית הפועלת במכשיר עצמו, ובזה הגברת והחלשת הזרם אין לה תוצאות מעין אלה שהוזכרו, ע"כ אין בזה שום חשש איסור, כי רק ע"י חיבור המעגל בפתיחת הזרם, והפסקת החיבור יש לדון אם מצד מכה בפטיש ואם משום בונה. אך מה מלאכה ייקרא לזה שהזרם גובר או נחלש? וראה נא גם ראה בתשו' אגרות משה שהזכרנו ע' שם תשו' פ"ג בענין מדקול שמוזד גובה הקול והחלשתו, ולא מצא בו שום דופי, למרות שכל עיקרו בנוי על רשימת דרגת הגובה והנמכתו ע"י החלשת הזרם והגברתו ומציין שם שהמכשיר בנוי על סוללות חשמל, ומטעם הנ"ל אין שום חשש.

ובכלל לא הבנתי, מה התערור עם הדיון על השימוש ברמקול, והרי ענין זה קיים במכשיר שמיעה פרטי, שכבר נפוץ שמושו ונתקבל היתרו.

ב. מחזיקנא טיבותא למעכת"ר ששם עיונו במה שעוררנו דמותו על שימוש ברמקול בשבת לצורך מצוה בבת"כ ובמד"ר. שכן ראוי הדבר, שהשאלות המעשיות העומדות על הפרק ומתחדשים מזמן לזמן, ידונו בהם ת"ח וילבנו הצדדים השונים של השאלה ועי"כ יוכלו להגיע להלכה ברורה, ויהיה זה לתועלת הרבים.

והנה כת"ר כותב באשר לשאלה הנ"ל לדון מצד גזירת חז"ל איסור השמעת קול במכשירי נגינה וכיו"ב משום שמא יתקן כלי שיר. מאריך בענין הרבה, והעלה גם לחלק ממכשיר שמיעה של כבדי שמיעה ששמים המכשיר באזנם משום ש"שמיעה הוא דבר שאין בו מעשה" וכו'. אך הן בסוף מאמרי כתבתי: "הדיון שלנו בנוי על ההנחה שבעצם הדיבור אין בו משום גזירת משמיע קול בשבת שכבר נתקבל להיתר השימוש במכונת שמיעה לכבדי שמיעה וכו'".

והנה באגרות משה (או"ח ג' סי' נ"ה) שציינתי, חזינן שכל עיקר חשש להא דאושא מילתא בדומה לריחים, דשאר החששות קיימים גם במכונת השמיעה, שכנ"ל כבר נתקבל להיתר (ואשר לגזירת משמיע קול כתב שם בסוף דבריו לחלק בין שימוש בחשמל רגיל לבין שימוש בטורניסטור (שעל זה הרי נסבו דברינו, כמבואר בראש המאמר) "שטעם הג' (כלומר "דאיכא הגזירה שאסרו בכלי שיר אולי ליכא" (דבריו באו"ח ח"ג סי' נ"ה). ואף דשם נראה מסופק, בח"ד סי' נ"ד בענין מדקול נראה שהזכיר הספק לקולא, דבטורניסטור אין הגזירה, דהרי שם ג"כ בשימוש בחשמל בסוללות מגביר ומחליש. ועיקר הדברים נ' שאין הרמקול בגדר כלי שיר שבזה היתה גזירת חז"ל כי אין הוא משמש כלי משמיע דברי שיר, אלא רק מעתיק את הדברים ששמים בתוכו ע"י דיבור או אפילו שירה, וחשש שמא יתקן תוך שימוש, אינו קיים עם שכלול המכשיר, שאינו נצרך לתיקון "באמצע הדיבור". והעובדא המוכיחה זאת היא שאין לפני המדבר שום כפתור וכיו"ב שמיועד לשנות ולתקן באמצע הדיבור. (וכן, יש להעיר, דשייך בזה, מה שהותר לקרא לאור הנר בשנים שקוראים יחד "שאם בא הא' להטות יזכרנו חבירו" (סי' ער"ה ב). וכאן, אם אמנם אינם קוראים, "בענין אחד", אך בניד"ד שכל האזניים נטויות לנגד המדבר, ורואים מה שהוא עושה, וכל עיקר דיבורו מכוון כנגדם, סברא זו ש"יזכרנו חבירו" שייכת ביותר).

וכל החששות שמביא שם בענין השימוש ברמקול שייכים גם במשתמש במכונת שמיעה וכנ"ל, כי גם מה מש"כ כת"ר לפי שהמשתמש במכשיר אינו עושה זאת ע"י מעשה, כי עכ"פ גם המדברים אליו עושים מעשה. וביותר, שגם האדם עצמו שהוא כבדי שמיעה, אם אמנם אולי כל עיקר כוונתו היא לשמוע מאחרים מה שמדברים אליו, אין ספק שיש לו ממנו תועלת ששומע דברי עצמו, מה שרצונו להשמיע לאחרים, וגם לזה מכוין.

על כן, ובשימנו לנגד עינינו, התועלת שיכולה לצמוח משימוש במכשיר זה (עם כל הסייגים וההגבלות שהוזכרו בדברינו שם) להגדיל הפצת תורה, ולהעסקת רבים בדברים שבקדושה, מה שאילולא כן היו עוסקים בדברים בטלים, וד"ל, דומני שכוחא דהיתרא בזה עדיף. ושיקולים אלה מן הראוי לקחת בחשבון, בדיון הלכה למעשה.

¹ מאמר מאת מרן הגאון הרב שאול ישראלי, פורסם בברקאי חוברות ה, ו.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

מתפללים לרפואתם השלימה של:

אליעזר יוסף בן חנה ליבא
מאיר בן דינה ציפורה
נתנאל אילן בן שיינא ציפורה
יוסף (יוסי) בן חנה
שרה בת שולמית
רוחמה רחל בת שושנה
יפה בת רחל יענטע
נחמה צביה בת שושנה בריינא

ניר רפאל בן רחל ברכה
רועי משה אלחנן בן ג'ינה ד'ברה
יאיר מנחם בן יהודית חנה
רפאל ישי בן צפורה פייגא
איילת חן בת שולמית
דוד חיים בן סרח
מאירה בת אסתר
ליליאן בת פורטונה

יהודה בן חיה אסתר
דוד חיים בן רסה Rassa
יוסף בן רחל חילי
נתנאל בן שרה זהבה
יוסף בן סרח
נעמי בת אסתר
רבקה רינה בת גרונה נתנה
ברכה בת מרים רחל

בתוך שאר חולי עם ישראל